

ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНЬОГО: СОЦІАЛЬНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ПРАВОВИЙ ВИМІРИ

Сучасний період суспільного розвитку характеризується посиленою перебудовою усіх сфер життєдіяльності людини, формуванням нових стосунків у суспільстві, що, своєю чергою, викликає руйнацію традиційних психологічних установок особистості, соціальної групи, їх соціальної ролі, ставить людину в ситуацію самостійних пошуків нових шляхів задоволення своїх життєвих потреб. Відсутність можливостей для самореалізації викликає в особистості внутрішній дискомфорт, негативну реакцію на соціальні зміни, незадоволеність собою і навколишнім середовищем, що доволі часто виступає одним із чинників девіантності, існування якої вимагає невідкладного не лише соціологічного, а й філософсько-правового осмислення.

Сучасна соціальна філософія ставить мету – за допомогою різних соціально-філософських підходів та методів знайти шляхи плюралістичного, толерантного тлумачення всіх явищ та подій у суспільстві і в житті окремої людини, зокрема неповнолітніх осіб. Це можливо здійснити, вивчаючи та досліджуючи шляхи розвитку суспільства, сукупність його відносин, роль і місце в ньому особи. Людина – початок філософських роздумів, їх принцип і кінцевий результат [1, с.10]. Як особистість, вона органічно пов'язана з природним середовищем і суспільством, в якому живе, і своєю діяльністю впливає на них, задовольняючи свої життєві потреби та інтереси. У сучасних умовах дедалі більше зростає значення соціально-філософського осмислення розвитку особистості, її суспільної життєдіяльності, зокрема поведінки неповнолітнього як одного з видів діяльності. Особливості та міждисциплінарний характер досліджуваної проблематики зумовлюють необхідність застосування комплексної методології, фундаментальних принципів і підходів соціально-гуманітарних наук. Важливими є аналітичний, системний, інтегративний аналіз, порівняльний, або компаративний, метод [2, с. 333-341]. Філософія оцінює особистість з огляду на її сутність, соціологія аналізує суспільно значущі аспекти її діяльності, соціальні функції як елементи суспільних відносин; соціальна психологія вивчає її як члена групи, а психологія – як системну якість, набуту в спілкуванні. Крім того, особистість, не залежно від її вікової категорії, можна розглядати як певний спосіб мислення, поведінки та пристосування до довкілля [3, с. 159].

Діяльність невід'ємна від людини. Суттєвий аспект її дослідження дістав відображення у філософських працях, де її розуміють як спосіб буття людини і як суспільно-історичний процес. Згідно з морфологічним аспектом аналізу діяльності, розглядаються складові її елементи і закони їх зв'язку, тобто структура цілого – потреби, мотиви, вчинки, дії, функції тощо. Це дістало відображення і в теорії соціальної дії (М. Вебер, Ф. Знанецький, Т. Парсонс, Ю. Габермас) [4, с. 188]. Поведінку людини традиційно вивчають у рамках соціальної психології; щоправда, розпочалося це порівняно недавно – у рамках широкого «понятійного поля», коли переважно змішували поняття «діяльність», «активність», «поведінка». Вичерпного спеціального, соціально-філософського осмислення та наукового аналізу проблеми «поведінки» особистості не було взагалі. Це – наслідок недостатньої розробки проблематики поведінки особистості як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Поведінку можна розглядати як сукупність послідовних учинків або систему дій людини, неповнолітнього як практичну, реальну або реалізовану дію, яка, передусім, є різновидом поведінки, осмисленим комплексом учинків [5, с. 85]. З філософського погляду, вона є процесом зміни станів певних істот, що відповідає їхній внутрішній природі як цілому, або здатністю біологічних індивідів певним чином «тримати» себе, надавати своїй взаємодії з середовищем сталих рис. Як осмислена людська характеристика, ця здатність до саморегуляції означає спосіб існування, активним чинником якого є усвідомлений волевияв самого суб'єкта.

У психології поведінка – це зовнішній вияв діяльності, система дій біологічного індивіда, спрямована на підтримання його існування, що виявляється в певній послідовності вчинків, цілеспрямованих дій. Як вищий рівень взаємодії цілісного організму з довкіллям,

вона здійснюється як єдність психічних – спонукальних, регулювальних та відображальних чинників, що наближають або віддаляють організм від певних об'єктів, а також перетворюють їх [6, с. 52].

Джерело поведінки людини – потреби. Неодмінними детермінантами її є мотиви та цілі, що зумовлюються соціально-історичною практикою. В етиці – це сукупність дій і вчинків протягом тривалого часу. Попри відносну тривалість, певну послідовність і сталість учинків, їх узгодженість між собою засвідчує лінію поведінки особи. У цьому, як правило, виявляються мотиви, що ними керується людина, маючи певні цілі у своїй діяльності. У праксеології, загальній теорії людської дії, свідомо спрямованої на досягнення якоїсь мети, поведінку розуміють як діяльність.

Сучасна наука активно вивчає поведінку людей, зокрема неповнолітніх, їхні установки, ціннісні орієнтації, потреби та інтереси, а також умови, за яких здійснюється їхня поведінка. Найчастіше поняття «поведінка» означає практичну, реальну або системну дію. Поведінка як сукупність послідовних учинків або система дій, в якій реалізуються людські якості та внутрішні покликання, спостерігається зовні. Категорії «поведінка» та «діяльність» відмінні, категорія «поведінка» є меншою, вузкою, ніж категорія «діяльність», оскільки «діяльність» має – як реально, так і морально – перетворювальний характер, а тому не завжди піддається зовнішньому спостереженню [7, с. 67]. Поняття і терміни «поведінка» та «діяльність», коли діяльність розглядають як систему поведінки, уживають в аналогічному розумінні. На думку російських та деяких українських учених, поведінка є формою діяльності, її зовнішнім аспектом [8, с. 7]. Вона завжди суспільно зумовлена і набирає характеристики свідомої, колективної, цілеспрямованої або цілепокладальної, довільної і суспільно-соціальної діяльності. На рівні суспільно-детермінованої діяльності людини, зокрема неповнолітнього термін «поведінка» означає також її дії щодо суспільства, інших людей і предметного середовища, які розглядаються з боку їх регуляції суспільними нормами. Одиницями поведінки є вчинки, в яких формуються і водночас відображаються позиція особистості, не залежно від віку, у тому числі неповнолітнього та її моральні переконання [6, с. 53].

У сучасних науках актуальним є досягнення мотивованої та ціннісно-орієнтованої людської поведінки, зокрема неповнолітнього, яка виступає своєрідною соціальною субстанцією процесів життєдіяльності людини в усіх сферах суспільного життя. Але достатньо чіткого та однозначного наукового підходу в цьому питанні поки що немає. Йдеться в основному про суспільну, культурну, соціальну, економічну, політичну поведінку та їх різновиди, але, як правило, не розглядаються критерії їх чіткої диференціації. Розрізняють, зокрема, соціально-економічну, трудову, підприємницьку, інноваційну поведінку тощо. Слід зауважити, що сукупність складових компонентів різновидів поведінки, відповідного їм характеру суспільних відносин розкриває зміст і форму суспільного життя. Логічно визнати, що сукупність компонентів, або елементів, трудової (або підприємницької) поведінки особистості, її трудової (або підприємницької) діяльності, суспільно-трудова (або підприємницька) відносин формує трудове (або підприємницьке) життя особистості як різновид або форму трудової життєдіяльності суспільства. Тобто існує певна закономірність, за якою потреби, стимули, мотиви особистості, а також суспільні потреби та інтереси зумовлюють певний тип її поведінки. Остання як система поведінкових комплексів учинків та дій детермінує відповідний вид діяльності та характер суспільних відносин, що в сукупності, насамперед, формує відповідний зміст, форму та вид суспільного життя. Логічним є й те, що за сучасного рівня розвитку суспільства цей цілком закономірний зв'язок має зворотний характер: певний зміст, форма та вид суспільної життєдіяльності детермінує відповідний вид діяльності та суспільних відносин, що, своєю чергою, формує поведінку особистості.

Отже, аналіз та дослідження поведінки як комплексу дій і вчинків, вияву та форми діяльності, яка передусім є категорією соціальної філософії і включає мету, засіб, результат і форму самого процесу діяльності, дають підстави розглядати «поведінку» особистості як соціально-філософську категорію. Її сутнісний зміст на сучасному етапі трансформації суспільства розкривається через такі категорії і поняття, як «людина», «соціум», «діяльність», «суспільні» і «виробничі відносини», «суспільне життя», «особистість» тощо. Свідомо, ціле-

спрямовано сформована активна поведінка людини, а також неповнолітніх, як діяльність є запорукою ефективних, доцільних змін життєдіяльності сучасного українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник / [за заг. ред. В. П. Андрущенка, М. І. Горлача та ін]; [Текст]. – Київ; Харків: Рубікон, 1997. – С. 272-279.
2. Гарасимів Т. З. Соціально-філософське дослідження гуманітарної проблематики людини / Т. З. Гарасимів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів. – 2009. – Вип. 4 – С. 333-341.
3. Соціально-політичний словник-довідник / за ред. проф. М. П. Іщенко. – Черкаси: Відлуння, 1999. – С. 159.
4. Філософія політики: короткий енциклопедичний словник / [авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко та ін.]. – К.: Знання України, 2002. – С. 188.
5. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии / Ян Щепанский. – М., 1969. – С. 85.
6. Спивак В. А. Организационное поведение и управление персоналом / В. А. Спивак. – СПб., 2000. – С. 52, 53.
7. Социальная психология: краткий очерк / под общ. ред. Г. П. Предвечного и Ю. А. Шерковина. – М.: Политиздат, 1975. – С. 67.
8. Пилипенко В. Е. Социальная регуляция трудового поведения (социологический анализ) / В. Е. Пилипенко. – К., 1993. – С. 7.

П. А. Пілагов,

*здобувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*

КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Сучасне суспільне життя, яке характеризується динамічністю, напруженістю, висуває підвищені вимоги до людини як частини соціуму, змушує її переосмислити життєві цінності, ставлення до власного здоров'я. Вчені зазначають, що ставлення до власного здоров'я як до найважливішого чинника реалізації життєвих сенсів і цілей. Тож цілком природним є інтерес сучасної вітчизняної педагогіки до проблеми формування культури здоров'я людини, зокрема дітей та молоді.

У виконанні оздоровчих функцій і тлумаченні здоров'я як мети, змісту й результату життєдіяльності дитини система освіти на сучасному етапі орієнтується на ряд документів, зокрема: Конституцію України, Закон України «Про вищу освіту», Національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті, Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту, Державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття), Концепцію інтегративної українознавчої валеологічної програми освіти в Україні, Концепцію безперервної валеологічної освіти в Україні, Концепцію освіти «рівний – рівному» стосовно здорового способу життя серед молоді України, Державну програму «Учитель» тощо. Важливим аспектом прийнятих рішень є посилення впливу системи освіти на виховання в людини відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я людей, які її оточують, як до найвищої індивідуальної та громадської цінності, а також розробки державної програми «Здоров'я через освіту».

Культура здоров'я учнівської молоді, шляхи і засоби її формування були предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених: філософів і культурологів (В. Климова, В. Скумин, Л. Сущенко), психологів (В. Ананьєв, А. Маслоу та ін.), медиків (М. Амосов, Г. Апанасенко, В. Войтенко та ін.), педагогів-класиків (Я. Коменський, Дж. Локк, И. Песталоцці, Г. Сковорода, К. Ушинський, П. Лесгафт, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.), педагогів (А. Дубогай, М. Гончаренко, В. Горашук, М. Гриньова, С. Кириленко, Г. Кривошеєва, С. Лебедченко, В. Оржеховський, В. Петленко, Л. Татарников та ін.) валеологів (І. Брехман,